

Ikke desto mindre synes Oliva aldrig at have gjort sig klart, at storhertugen den diplomatiske revolution og Syvårskrigen. Frankrig blev tvunget ind i alli- (den senere Peter III) kun er hertug over en del af Holsten (jvf. bl. a. s. 162).

JØRGEN SCHOUBE

PAUL P. BERNARD: Joseph II and Bavaria. Two Eighteenth Century Attempts at German Unification. The Hague, Martinus Nijhoff, 1965. 218 s. 24 fl.

Den belgisk fødte amerikanske historiker Paul P. Bernard, instructor ved Colorado College, fortjener stor ros for sit velkrevne og dygtige arbejde over Josef II's to forsøg i henholdsvis 1778 og 1784-85 på ved et mageskifte af de belgiske Nederlande for Bayern at inkorporere Sydtyskland i Østrig. Vel har emnet så langt fra været uopdyrket, men det er første gang, at det er gjort til genstand for en samlet, systematisk undersøgelse.

Med stor flid har forfatteren udnyttet de talrige fremstillinger, kildesamlinger og artikler, der på den ene eller anden måde belyser enkelt sider eller blot kuriøse detaljer i den josefinske udenrigspolitik over for Bayern i disse år. Særlig de utrykte kildesamlinger udnyttes flittigt, idet de på forbilledlig måde kompletteres med det righoldige østrigske diplomatiske materiale, som forfatteren selv har fremdraget i arkiverne i Wien. Hvor ønskeligt det end ville have været, om forfatteren havde udstrakt sine selvstændige arkivstudier til også at omfatte hovedarkiverne i de stater, der på den ene eller anden måde blev berørt af det bayerske spørgsmål, så overbevises man dog af forfatterens fremstilling om, at intet væsentligt til belysning af den *østrigske* udenrigspolitik i det bayerske inkorporationsspørgsmål er forbigået. Ved en særdeles omhyggelig og ofte skarpsindig brug af såvel instruktioner som indberetninger søger forfatteren tydeligt og bevidst at rekonstruere de væsentlige sider af beslutningsprocessen hos de ledende østrigske statsmænd, først og fremmest Josef II selv, Marie Theresia og Kaunitz.

Denne metode muliggør en ofte overordentlig fin og nuanceret portrættering af hovedaktørerne. Skarpest står billedet af den østrigske udenrigsminister, fyrst Wentzel Kaunitz-Rietberg. Kaunitz havde, siden han som toogfyrreårig i 1753 blev udnævnt til kansler, systematisk arbejdet på at opbygge sit ry som sin tids ledende diplomat og statsmand. Bernards skildring tillader os imidlertid at trænge bag den facade, som Kaunitz selv med så stor konsekvens søgte at opretholde. Den østrigske kansler får ved Bernards demaskering træk, der gang på gang leder tanken hen på Østrigs senere besejrer, fyrst Bismarck. Kaunitz' stød-vise energi, hans veksel mellem en umenneskelig arbejdsindsats og en fuldstændig negligering af selv vigtige opgaver, hans udnyttelse af sin nære tilknytning til tronens indehaver til at styrke og opretholde sin egen magtstilling, hans temperamentsfulde, uafhængige karakter, hans ekstreme forfængelighed, hans hang til hypokondri, hans primadonnaskandalescener og trusler om at trække sig tilbage fra det offentlige liv, når han ikke kunne få gennemført sin vilje, alle disse træk genfinder vi i større eller mindre udstrækning hos Bismarck. Men

dermed ophører også ligheden. Mens Bismarck ved afslutningen af sin karriere står som symbolet på Tysklands samling, kommer Kaunitz i Bernards værk til at stå som indbegrebet af det habsburgske hus' fejlslagne drømme om skabelsen af en samlet østrigsk-tysk stat under det habsburgske hus' ledelse.

At forsøgene på at inkorporere Bayern i Østrig i 1778 og 1784–85 slog fejl skyldtes ikke mindst, at Kaunitz i modsætning til Bismarck i en forbavsende grad så bort fra de reelle magtfaktorer i forbindelse med en næsten usvigelig evne hos ham til »bad timing«.

I sin gennemgang af det diplomatiske forspil til Kartoffelkrigen fremhæver Bernard de fuldstændigt absurde misfortolkninger af Preussens og Frankrigs stilling til de østrigske planer vedrørende Bayern: »The Austrian diplomats were of the opinion that they had gotten away with a clever piece of business, that their French Allies would in the last event support them, and that Frederick would make a very long face, say some unpleasant things, but in the end would accept whatever compensation was offered him«. Denne vurdering af den internationale situation var baseret på dels kendskabet til, at Frederik II var syg på dette tidspunkt, dels »the totally uncritical admiration for the talents of Prince Kaunitz«. »The astounding conclusion must be that the Austrian diplomatic corps, in the face of some rather convincing evidence in later years, shared Maria Theresa's opinion that Kaunitz was a unique and stupendously successful master of the ancient art of diplomacy«.

At katastrofen ikke endelig indhentede Østrig i dets tredje militære opgør med Frederik II var uforskyldt. Fra begge sider blev der begået alvorlige fejl, hvilket bevirkede, at krigen mindre blev et militært anliggende end et mareridt af en kappestrid om, hvis forsyninger der kunne strække længst. De preussiske tropper søgte at opretholde livet ved at plyndre kartoffelmarkerne (deraf krigens navn), mens østrigerne gik til felts mod blommetræerne.

Da planerne om en indlemmelse af Bayern, som første gang i form af et mageskifte med de østrigske Nederlande, påny blev aktuelle i 1784–85, stod Preussen i en betydeligt dårligere diplomatisk position, isoleret som det var blevet ved den hemmelige alliance, som Josef II i 1781 havde fået sluttet mellem Østrig og Rusland. Forudsætningen for, at denne ændring i det europæiske alliance-system skulle kunne udnyttes til Østrigs fordel, afhang imidlertid bl. a. af Josef II's og Kaunitz' evner til at handle hurtigt og resolut. Denne egenskab var imidlertid den, der mindst af alt karakteriserede den østrigske udenrigsledelse. Josef veg i sidste øjeblik tilbage for at provokere en almindelig europæisk krig. Dertil kom at både han og Kaunitz aldrig kunne beslutte sig til at give det bayerske projekt forrang frem for alle de øvrige planer, som de med lige så frugtbar fantasi som manglende realitetssans udklækkede i disse år. »Thus«, slutter Bernard, »as was so sadly typical of the Old Monarchy, a paramount advantage was let go more or less by default«.

JØRGEN SCHOUBYE